



ผลสัมฤทธิ์ของโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 กรณีศึกษาอำเภอเมือง จังหวัดเลย

ศักดิ์ชาย มงคลเคหา *

~~~~~

คำสำคัญ: ผลสัมฤทธิ์/ โครงการ/ หมู่บ้านรักษาศีล 5

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาผลสัมฤทธิ์ของโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 กรณีศึกษาอำเภอเมือง จังหวัดเลย เป็นผลจากการดำเนินโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ตามดำริของ เจ้าพระคุณสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ มีเป้าหมายเพื่อความสงบสุขของประเทศชาติ จาก การศึกษาผลสัมฤทธิ์ในด้านต่างๆ โดยใช้การประเมินโครงการแบบ CIPP Model ผ่านการ สัมภาษณ์ผู้ปฏิบัติงานและผู้เข้าร่วมโครงการในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเลย ผลการศึกษาพบว่า ผลสัมฤทธิ์ในด้านบริบท มีความเหมาะสมในการดำเนินโครงการ ผลสัมฤทธิ์ด้วยปัจจัยเบื้องต้น พบว่า ได้รับการสนับสนุนโครงการจากทั้งภาครัฐและเอกชน ผลสัมฤทธิ์ด้านกระบวนการ ดำเนินงานพบว่า มีคณะทำงานที่คอยประสานงานและติดตามประเมินผลโครงการอย่างต่อเนื่อง ผลสัมฤทธิ์ด้านผลผลิตพบว่า ในด้านส่วนตัวการเข้าร่วมโครงการส่งผลให้ผู้เข้าร่วมโครงการ มีการ พัฒนาที่ดีขึ้นในการรักษาศีล 5 การทำทาน และการนั่งสมาธิ ในด้านสังคมพบว่า ผู้เข้าร่วม โครงการได้บำเพ็ญประโยชน์ต่อส่วนรวมมากขึ้น ส่งผลให้ปัญหาอาชญากรรมในสังคมลดน้อยลง อย่างเห็นได้ชัด ในส่วนของข้อควรปรับปรุงของการดำเนินโครงการ ได้แก่การประชาสัมพันธ์ โครงการยังไม่ทั่วถึงรวมทั้งยังขาดงบประมาณและบุคลากรไม่เพียงพอ เมื่อมองโดยภาพรวมแล้วจะ พบว่าผลสัมฤทธิ์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 เป็นพื้นฐานที่สำคัญในการ สร้างความสงบสุขให้เกิดขึ้นในชุมชนได้จริง

### Abstract

This article studies the achievement of the Keeping Five-Precepts in Villages Project (the Project) applied in Amphur Mueng, Loei Province, Thailand. The Project is a national-level policy for villages or local communities in Thailand, initiated by Somdet Phra Maha Ratchamangalacharn, with a key purpose to increase level of peace for all Thai people throughout the nation by encourage people to keep the five precepts. This article studies the achievement of the Project on various aspects by using the CIPP Model as an assessment

\* นักศึกษา หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิทยาลัยนวัตกรรมการสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต



methodology. In addition, in order to assess the achievement, interviews are conducted with both organising officers and participants in the Project. The achievement of the Project is assessed according to five categories as follows. First, from overview aspect, the Project is appropriate for conducting as a national policy. Second, from introduction aspect, the Project receives supports from both public and private sectors. Third, from applicability aspect, the Project is monitored regularly by working committees for coordinating and following the application. Forth, from self-evidence aspect, participants in the Project have gain improvements on keeping the five-precepts, donation principles, and practicing meditation. Finally, from social aspect, participants have increased their awareness to do good deeds for their community which results directly to lower crime rates in the society. However, it is necessary to establish a development of the Project by increasing media advertising and having more organising officers. In conclusion, the Keeping Five-Precepts Villages Project provides real achievement in practical and is a solid foundation policy in order to create peace into Thai communities.

## บทนำ

ประเทศไทยเคยได้รับการกล่าวขานจากนักท่องเที่ยวทั่วโลกว่า เป็นสยามเมืองยิ้ม การยิ้มของคนไทยนั้น บ่งบอกถึงความสุขจากการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้คนในสังคม เพราะสังคมมีความสงบสุข ผู้คนในสังคมจึงมีความสุข นำมาซึ่งรอยยิ้มที่บ่งบอกถึงความสุขที่มี ปัจจุบันประเทศไทยพยายามที่จะเร่งพัฒนาประเทศในด้านต่างๆ เพื่อก้าวไปสู่กลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้ว ในการพัฒนานั้นกลับพบว่า ความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี อุตสาหกรรม เศรษฐกิจและสังคม ซึ่งส่งผลกระทบต่อสภาพวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคมโดยรวมของประเทศ ทั้งในด้านดีและด้านเสียอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จากปัญหาผลกระทบที่เกิดขึ้น ส่งผลให้เกิดแนวความคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน สำหรับประเทศไทยได้มีนักวิชาการหลายท่านพยายามอธิบายแนวคิดของการพัฒนาที่ยั่งยืนให้ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ได้เสนอแนวคิดใหม่ คือ การพัฒนาที่ยั่งยืนซึ่งผนวกกับแนวทางการพัฒนาแบบพุทธซึ่งเน้นการพัฒนาคนเป็นหลัก และอธิบายถึงแนวความคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนว่า "การพัฒนาที่ยั่งยืนมีลักษณะที่เป็นบูรณาการ คือทำให้เกิดเป็นองค์รวมหมายความว่าองค์ประกอบทั้งหลายที่เกี่ยวข้องจะต้องมาประสานกันครบองค์และมีลักษณะอีกอย่างหนึ่ง คือ มีดุลยภาพ หรือพูดอีกนัยหนึ่งคือการทำให้งิจกรรมของมนุษย์สอดคล้องกับกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ หรือ การพัฒนาที่สนองตอบความต้องการของคนในรุ่นปัจจุบันโดยไม่กระทบกระเทือนความสามารถของคนรุ่นต่อไป"(พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตโต),2540)

จากสภาพปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากการพัฒนาของประเทศในด้านต่างๆอย่างไม่สมดุล ในมุมมองของพระพุทธศาสนา มองว่า ปัญหาทางสังคมที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาล้วนเป็นปัญหาที่เกิดจากการล่องละเมิดศีล 5 ของคนในสังคม(สำนักวิจัยสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์



,2540) ด้วยเหตุที่กล่าวมาเบื้องต้น สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ ผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช จึงมีดำริที่จะเสริมสร้างความสงบสุขและความสมานฉันท์ของคนในชาติ เพื่อให้เกิดความสงบ สันติสุข มีความสามัคคีกลมเกลียวกันสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของการสร้างความปรองดองสมานฉันท์ โดยให้พุทธศาสนิกชนได้น้อมนำหลักศีล 5 มาประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวันภายใต้โครงการ “หมู่บ้านรักษาศีล 5” (<https://www.sila5.com/detail/index,8> ตุลาคม 2558) สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จึงได้กำหนดกิจกรรมในการสนับสนุนส่งเสริมให้เด็กเยาวชนและประชาชนทุกเพศทุกวัย ได้นำหลักธรรมคาสอนทางพระพุทธศาสนา ไปพัฒนาชีวิตครอบครัวชุมชนและสังคม โดยเน้นการรณรงค์ส่งเสริมและสนับสนุนให้มี “หมู่บ้านรักษาศีล 5” ขึ้นในทุกส่วนของประเทศ (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ,2557)

กล่าวได้ว่า การดำเนินโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 เป็นโครงการที่จะขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมครั้งยิ่งใหญ่ โดยใช้หลักของศีล 5 ในพระพุทธศาสนาเป็นแกนหลัก ซึ่งถ้าหากโครงการนี้ประสบความสำเร็จ เชื่อได้ว่าความสงบสุขร่มเย็นจะกลับคืนสู่สังคมไทย และเพื่อให้ทราบผลของการดำเนินโครงการเชิงประจักษ์ในทางปฏิบัติและทราบถึงความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 จำเป็นต้องศึกษาถึงผลสัมฤทธิ์ของการดำเนินงานของโครงการ เพื่อประโยชน์ทั้งแก่การศึกษาค้นคว้าของผู้ที่สนใจ รวมทั้งนำเสนอทัศนะการแก้ปัญหาไปสู่การสร้างภูมิคุ้มกันในการพัฒนาสังคมและประเทศไทยอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนสืบไป

### วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์ของโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 กรณีศึกษาอำเภอเมือง จังหวัดเลย

### วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการทบทวนวรรณกรรมและศึกษาค้นคว้าจากหนังสือตำราทางวิชาการบทความวิทยานิพนธ์งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากนั้นจึงออกแบบเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็น แบบสัมภาษณ์ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ทั้งผู้ปฏิบัติงานในโครงการและประชาชนผู้เข้าร่วมโครงการที่พักอาศัยในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเลย ด้วยการสัมภาษณ์แบบเผชิญหน้า เพื่อให้การสัมภาษณ์เป็นไปอย่างมีความยืดหยุ่นและสามารถปรับให้เกิดความเหมาะสมกับผู้ให้ข้อมูลหลักในแต่ละคน หลังจากนั้นจึงใช้การประเมินโครงการแบบ CIPP Model ซึ่งเป็นรูปแบบการประเมินที่แดเนียล แอล สตฟเฟิลบีม (Daneil L. Stufflebeam) กำหนดขึ้น เน้นการประเมินโครงการทั้ง 4 ด้าน เริ่มจาก 1) Context คือ ประเมินสถานะแวดล้อม เป็นการประเมินข้อมูลเพื่อช่วยในการกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการ ความเป็นไปได้ของโครงการว่ามีความเหมาะสม,ช่วยแก้ปัญหาหรือความต้องการจำเป็นที่แท้จริงหรือไม่ 2) Input คือ ประเมินปัจจัยเบื้องต้น เพื่อใช้ข้อมูลตัดสินใจต่อปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับโครงการว่า เหมาะสมหรือไม่ เช่น บุคลากร งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ เป็นต้น 3) Process คือ ประเมินกระบวนการ เป็นการประเมินระหว่างการทำงานโครงการ เพื่อหาข้อดีข้อเสียของการดำเนินงานตามขั้นตอนต่างๆ 4) Product คือ ประเมินผลผลิต เพื่อดูว่าผลที่เกิดขึ้น



เมื่อสิ้นสุดโครงการเป็นไปตามวัตถุประสงค์หรือตามที่คาดหวังไว้หรือไม่ คุณภาพของผลลัพธ์เป็นอย่างไร เกิดผลกระทบหรือผลข้างเคียงอื่นใดหรือไม่(ทวีป ศิริริศมี,2544) ข้อดีของการประเมินโครงการด้วย CIPP Model คือ เป็นรูปแบบการประเมินโครงการที่ครอบคลุมทั้งระบบอย่างต่อเนื่อง คือ ประเมินตั้งแต่ก่อนเริ่มต้นโครงการ,ระหว่างการทำงานและผลของการดำเนินโครงการ ทำให้ทราบถึงภาพรวมของการทำงานในแต่ละขั้นตอนอย่างชัดเจน ถ้าพบว่ามีจุดใดที่ควรปรับปรุงก็สามารถแก้ไขได้ทันที หรือถ้าประสบผลสำเร็จก็สามารถต่อยอดโครงการได้เช่นเดียวกัน ในส่วนข้อเสียของ CIPP Model คือ การประเมินผลดังกล่าวอาจจะส่งผลต่อการตัดสินใจหรือกำลังใจของผู้ปฏิบัติงานในโครงการ หากพบว่าการประเมินโครงการด้วย CIPP Model มีแต่ข้อควรปรับปรุงในทุกกระบวนการ

หลังจากที่ได้ข้อมูลของการประเมินโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 แล้วก็จะอธิบายข้อค้นพบที่ได้ โดยเน้นให้เห็นถึงประเด็นสำคัญพร้อมทั้งบรรยายให้ต่อเนื่องเชื่อมโยงมีเหตุผล ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

## ผลการวิจัย

1. ข้อมูลพื้นฐานจังหวัดเลยและพื้นที่การศึกษา จังหวัดเลย เป็นเมืองท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่ถูกโอบล้อมด้วยภูเขาสลับซับซ้อนท่ามกลางสายหมอกปกคลุมเหนือยอดภูเขา อุดมไปด้วยพืชพรรณป่าไม้นานาชนิด มีภูมิประเทศที่งดงาม ตลอดจนมีประเพณีวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากถิ่นอื่น โดยเฉพาะวิถีชีวิตที่มีความผูกพันกับพระพุทธศาสนาอย่างยาวนาน ส่งผลให้เมื่อมีโครงการหรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องด้วยพระพุทธศาสนา จึงมีประชาชนในเขตจังหวัดเลยเข้าร่วมโครงการด้วยความสมัครใจเป็นจำนวนมาก

2. การวิจัยถึงผลสัมฤทธิ์ของผู้เข้าร่วมโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเลย โดยใช้รูปแบบการประเมินโครงการแบบ CIPP model ทั้ง 4 ด้านโดยได้ผลของการวิจัยดังนี้

2.1 ผลสัมฤทธิ์ด้านบริบท ได้ตั้งเป็นประเด็นคำถามเกี่ยวกับความเหมาะสมของโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ว่ามีความสอดคล้องของโครงการกับแผนกลยุทธ์ สภาพความต้องการชุมชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเลย เหมาะสมกับเวลาและสถานการณ์ในการดำเนินโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 อย่างไร การวิจัยพบว่าโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 มีส่วนช่วยในการสร้างคุณลักษณะที่ดี ด้านความประพฤติ มีระเบียบวินัยและค่านิยมที่พึงประสงค์ ให้แก่ประชาชนผู้เข้าร่วมโครงการ ตามหลักการ วัตถุประสงค์และเป้าหมายของโครงการ ว่ามีความเหมาะสมและสอดคล้องกัน ผู้ให้ข้อมูลหลักยังกล่าวว่าในการกำหนดเป้าหมาย วิธีการดำเนินการและระยะเวลาดำเนินการมีความเหมาะสมปฏิบัติได้จริง รวมทั้งการจัดบรรยากาศในการดำเนินงานเหมาะสมและสอดคล้องกับการดำเนินโครงการ การประสานงานระหว่างบุคลากรทำให้เกิดความร่วมมือในการปฏิบัติงานโครงการได้อย่างเหมาะสมในพื้นที่การดำเนินโครงการ ข้อมูลดังกล่าวน่าจะเป็นจริงเมื่อ ผู้ศึกษาเองได้เคยมีโอกาสมาเยือนจังหวัดเลยครั้งแรกเมื่อปี 2540 ในช่วงเทศกาลออกพรรษา ภาพความประทับใจแรกของการมาในครั้งนั้นคือ ภาพวิถีชีวิตที่มีความผูกพันในพระพุทธศาสนา



คนสูงวัย คนหนุ่มสาว และเด็กๆ ต่างก็มุ่งหน้าเข้าวัดเพื่อร่วมกิจกรรมทางศาสนาด้วยความตั้งใจ ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่จริง เพื่อสัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมโครงการพร้อมทั้งเข้าร่วมกิจกรรมของ โครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ด้วยตัวเอง ทำให้ประจักษ์ชัดว่า ประชาชนในพื้นที่ มีความผูกพันกับ พระพุทธศาสนาสะท้อนผ่านศรัทธาของผู้คนที่ยังคงเหนียวแน่นในปัจจุบัน ส่งผลให้โครงการ หมู่บ้านรักษาศีล 5 ได้รับความร่วมมืออย่างดียิ่งจากคนในชุมชน

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักพบว่าแต่ละท่านที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการล้วนแล้วแต่ มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของศีล 5 เป็นพื้นฐานเดิมอยู่แล้ว อย่างเช่นคุณนุชนาถ ลิ้มปิฎเสถียร อายุ 56 ปี มีภูมิลำเนาอยู่ที่จังหวัดเลย ปัจจุบันทำธุรกิจส่วนตัว เป็นผู้จัดการร้านของ เครื่องใช้ไฟฟ้า ร้านศรีธรรมการไฟฟ้า(ติดตลาดไทเลย) กล่าวว่า

“ความรู้เกี่ยวกับศีล 5 มีพื้นฐานเดิมอยู่แล้ว พวกเราเป็นชาวพุทธ ในรุ่นของเรา จะได้ เรียนวิชาศีลธรรมและหน้าที่พลเมือง ดังนั้นเราจะรู้อยู่แล้วว่า การกระทำทุกอย่างของเราเป็นตัว บ่งชี้ว่าผิดศีล 5 หรือไม่ เราสามารถเรียนรู้เกี่ยวกับศีล 5 ไม่จำเป็นต้องท่อง สามารถนำไปใช้ใน ชีวิตประจำวันได้ โครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 จะทำให้ชาวพุทธเรามีความรู้เกี่ยวกับศีล 5 มากขึ้น” (สัมภาษณ์วันที่ 6 กรกฎาคม 2559)

คุณธนวัฒน์ พิพิพัฒน์ อายุ 29 ปี ภูมิลำเนาอยู่ที่จังหวัดเลย เป็นผู้ให้ข้อมูลหลักอีกท่าน หนึ่งที่ทำให้ความเห็นที่สอดคล้องกับคุณนุชนาถ จบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต ปริญญาตรี คณะบริหารธุรกิจ สาขาธุรกิจระหว่างประเทศ ปัจจุบัน ทำงานที่สำนักงาน กรมสรรพากรจังหวัดเลย ด้วยเพราะบ้านอยู่ติดวัด ก็เลยได้มีโอกาสเข้าวัดตั้งแต่เด็ก ชอบทำบุญ มาร่วมกิจกรรมกับทางวัดเป็นประจำเขากล่าวเสริมว่า

“โครงการนี้ก็มีมาสนับสนุนให้เราตระหนักในการทำความดี การรักษาศีล 5 โดยพื้นฐาน คนเรามีความดีอยู่แล้วทุกคน แต่ว่าเราจะนำไปใช้หรือไม่ ขึ้นอยู่ที่ศรัทธาของแต่ละคน โครงการนี้ ช่วยส่งเสริมให้เยาวชนทุกคนมีความคิดที่ดีขึ้น คนรุ่นใหม่อาจจะตระหนักถึงศีล 5 มากขึ้น” (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม 2559)

ข้อมูลที่ได้ต่อยอดความร่วมมือสำหรับบริบทของการเริ่มต้นโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ว่ามีบริบทที่สอดคล้องกันในสภาพสังคม วัฒนธรรมตลอดจนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เอื้อต่อการเข้า ร่วมโครงการ ทำให้เกิดผลสัมฤทธิ์ตามเป้าหมาย โดยผลการประเมินโครงการบ่งชี้ว่า มีผลสัมฤทธิ์ จากผู้เข้าร่วมโครงการทั่วประเทศ คิดเป็นร้อยละ 80 และในจังหวัดเลยมีทั้งหมดร้อยละ 60 ใน ส่วนของอำเภอเมืองเลยมีประชากรทั้งสิ้น 123,750 คน ผู้เข้าร่วมโครงการประมาณ 80,000 กว่า คน คิดเป็นร้อยละ 74 จากประชากรทั้งหมด(สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จังหวัดเลย, 2558)

2.2 ผลสัมฤทธิ์ด้านปัจจัยเบื้องต้น หรือผลสัมฤทธิ์ที่เกิดจากความเหมาะสมของ คณะกรรมการดำเนินโครงการ ประกอบด้วยจากภาครัฐและเอกชน โดยเฉพาะปัจจัยเบื้องต้น ได้แก่ ผู้นำชุมชนให้การสนับสนุนเอื้ออำนวยต่อการดำเนินกิจกรรมและงบประมาณจากภาครัฐ และเอกชน อาคารและสถานที่ ห้องปฏิบัติการกิจกรรมตามโครงการ ภายในเขตตัวอำเภอเมืองเลย จากการลงพื้นที่ไปตามชุมชน หมู่บ้านต่างๆ สิ่งที่สามารถพบเห็นได้ง่ายมากคือ ในแต่ละหมู่บ้านจะ



มีวัดอย่างน้อยหมู่บ้านละ 1-2 วัดอยู่แล้ว คือ วัดสังกัดมหานิกายและวัดสังกัดธรรมยุติกนิกาย ไม่รวมสถานที่ปฏิบัติธรรมหรือที่พักสงฆ์ เมื่อมีโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 วัดทุกวัดก็พร้อมให้การสนับสนุนเป็นสถานที่ในการรับสมัครตลอดจนใช้ในการเข้าร่วมกิจกรรมทุกอย่างของโครงการ ในส่วนของวิทยากรหรือผู้ปฏิบัติงานก็ คือ พระสงฆ์ที่อยู่ประจำในแต่ละวัดที่ผ่านการอบรมจากส่วนกลางก็สามารถอบรมญาติโยมที่มาวัดได้เลย นอกจากการสนับสนุนจากภาครัฐโดยตรงแล้ว การที่มีบ้านอยู่ในเขตใกล้ศาสนาสถาน คือ วัด ก็มีส่วนในการเข้าร่วมโครงการด้วยเช่นเดียวกัน ผู้ให้ข้อมูลหลายท่านให้ข้อมูลตรงกันว่า การเข้าร่วมโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 เพราะมีพระอาจารย์ไปชวน หรือบ้านอยู่ใกล้วัดทราบโครงการก็เลยเข้าร่วมตัวอย่างเช่น คุณหนูพิน ศรีพรรณ ประธานชุมชนบ้านตัว ภูมิลำเนาเดิมเป็นคนจังหวัดอุดรธานี ย้ายมาประกอบอาชีพอยู่ที่จังหวัดเลยมากกว่า 20 ปี อาชีพปัจจุบันค้าขาย อยู่ที่ตลาดบ้านตัว ตำบลกุดป่อง อำเภอเมือง จังหวัดเลย อยู่กับสามี 2 คน กล่าวว่า

“ทราบข่าวจากทางวัดเพราะเราเป็นประธานชุมชน ก็เข้าร่วมกิจกรรม มาทำบุญ ก็ได้สมัครเข้าร่วมโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 กับพระอาจารย์ที่วัด” (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 กรกฎาคม 2559)

ด้วยความพร้อมในหลายด้านส่งผลให้การดำเนินโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเลย ได้รับการสนับสนุนอย่างดียิ่งจากทั้งภาครัฐและเอกชนในพื้นที่ ประกอบกับวิถีชีวิตที่มีความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายและมีวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องด้วยพระพุทธศาสนา ส่งผลให้เป็นปัจจัยเบื้องต้นที่สำคัญของการเข้าร่วมโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ได้อย่างง่ายดาย

2.3 ผลสัมฤทธิ์ด้านกระบวนการดำเนินงาน คณะทำงานมีความชัดเจนในการจัดกรอบแนวคิดและกำหนดจุดพัฒนาตามสภาพปัญหา รวมทั้งมีการประชุมและวางแผนการดำเนินโครงการการปฏิบัติงาน ให้เป็นไปตามกำหนดของระยะเวลาของการดำเนินกิจกรรมที่กำหนดไว้ในโครงการตามขั้นตอนทุกกิจกรรม มีการประเมินผลระหว่างการทำงาน และนำผลการประเมินมาพัฒนางานอย่างต่อเนื่องการสรุปรายงานผลการปฏิบัติงานในรอบปี จากการติดตามคณะผู้ปฏิบัติงานในโครงการเพื่อร่วมกิจกรรมโครงการ ทำให้ทราบว่ามีการดำเนินงานตามที่มหาเถรสมาคมกำหนดเป็นแผนงาน และมีการติดตามงานจากพระมหาเถระผู้ใหญ่เป็นระยะ ในด้านของผู้ปฏิบัติงานโดยตรง พระมหาอาคม อตถเมธี ปัจจุบันดำรงตำแหน่ง เลขาธิการเจ้าคณะอำเภอเมืองเลยและเป็นพระสังฆาธิการวัดศรีบุญเรือง จำพรรษาที่วัดศรีบุญเรือง ในฐานะผู้ปฏิบัติงานโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย กล่าวว่า

“ผู้ดำเนินการ ผู้ปฏิบัติการในโครงการ เห็นชอบด้วย โครงการนี้เป็นฉันทานุมัติออกมาให้พระสงฆ์เป็นแกนนำปฏิบัติ โดยเฉพาะพระเลขานุการทุกตำแหน่ง ให้ปฏิบัติงาน บริหารงานจากการสังเกตพบว่า คนที่ตั้งใจเข้าร่วมโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ทุกคน มีชีวิตที่ดีขึ้นทั้งส่วนตัวและครอบครัว ผู้ปฏิบัติงานโครงการก็รู้สึกภาคภูมิใจที่มีส่วนช่วยให้คนในสังคมมีความสุข” (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 กรกฎาคม 2559)

จะเห็นได้ว่าผลสัมฤทธิ์ทางด้านการกระบวนการดำเนินงานเป็นไปอย่างต่อเนื่อง มีการติดตามผลการดำเนินโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ตามแผนงานที่วางเอาไว้ แสดงผลออกมาในทางปฏิบัติ





ของผู้เข้าร่วมโครงการจากข้อมูลที่ยกมาในเบื้องต้นและกล่าวได้ว่าสิ่งนี้คือกำลังใจของผู้ปฏิบัติงานได้เป็นอย่างดี ในการที่จะสานต่อโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นไป

2.4 ผลสัมฤทธิ์ด้านผลผลิต การดำเนินโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 เกิดผลสัมฤทธิ์ให้ประโยชน์แก่ ชุมชน ผู้บริหาร ครู ประชาชน ผู้ปกครอง และชุมชนการจัดโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ผลสัมฤทธิ์ในด้านนี้ค่อนข้างที่จะชัดเจนที่สุด โดยผู้ให้ข้อมูลทุกท่านต่างกล่าวในทิศทางเดียวกันถึงผลที่ได้จากการเข้าร่วมโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ต่างกันที่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมากหรือน้อยเท่านั้นเอง ผลจากการเข้าร่วมโครงการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับปัจเจกชนได้จริง ดังเช่นคุณนุชนารถ กล่าวว่า

“การเข้าร่วมโครงการรักษาศีล 5 ทำให้ชีวิตเราเปลี่ยนไป แต่ก่อนจะเป็นคนที่โกรธง่าย ปัจจุบันใจเย็นขึ้นมาก ใครว่าอะไรมาก็ให้อภัย ใจเราก็เป็นสุข ครอบครัวก็มีความสุขมากขึ้นจากการที่เราเอาศีล 5 มาปฏิบัติ” (นุชนาถ ลิ้มปิฎกเสถียร, สัมภาษณ์วันที่ 6 กรกฎาคม 2559)

กรณีตัวอย่างของการพลิกชีวิตจากที่ใช้ชีวิตแบบไม่ดีมาๆ เมื่อมาเข้าร่วมโครงการก็เปลี่ยนแปลงตัวเอง ที่ชัดเจนมากคือ นายกองทัพ บุตรเต ข้าราชการครูโรงเรียนบ้านนาดินดำ ภูมิลาเนาจังหวัดเลย อายุ 52 ปี กล่าวว่า

“ชีวิตก่อนที่จะเข้าร่วมโครงการอยู่ในวงจรรอบายมุขทุกอย่าง ชีวิตครอบครัวล้มเหลว จากการประพฤติตัวเอง จนได้เข้าร่วมโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 แล้วได้คิด เปลี่ยนแปลงตัวเองเป็นอย่างมาก เลิกอบายมุขทุกอย่าง ปัจจุบันครอบครัวมีความสุข” (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม 2559)

จากผลการวิจัย พบว่านอกจากผลสัมฤทธิ์ทางด้านผลผลิตที่ได้จากการเข้าร่วมโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 จะมีผลทำให้ผู้เข้าร่วมโครงการเปลี่ยนแปลงตัวเองไปในทิศทางที่ดีขึ้นแล้ว คนรอบข้างและสังคมใกล้ก็เปลี่ยนไปในทิศทางที่ดีขึ้นเช่นเดียวกัน โดยคุณหนูพินก็ได้ให้สัมภาษณ์เพิ่มเติมในฐานะผู้นำชุมชนว่า

“หลังจากเข้าร่วมโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ก็ได้เปลี่ยนแปลงตัวเรา และชักชวนคนในครอบครัวให้ทำได้ และเพื่อนบ้านที่อยู่ใกล้เคียงก็เข้าร่วมโครงการ ส่งผลให้ชุมชนเรามีความสงบ ปัญหาเยาวชนทะเลาะกันลดน้อยลง ปัญหายาเสพติดก็ลดลง แต่ก่อนชุมชนค่อนข้างวุ่นวายมาก (หนูพิน ศรีพรรณ, สัมภาษณ์เมื่อ 10 กรกฎาคม 2559)

การให้ข้อมูลของผู้ปฏิบัติงานและผู้เข้าร่วมโครงการ พบว่า ผลสัมฤทธิ์ด้านผลผลิตที่ได้จากการเข้าร่วมโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ทั้งในส่วนต่อตนเองและสังคม ค่อนข้างชัดเจนมาก ซึ่งโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ทำให้คนในชุมชนมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการดำเนินชีวิตประจำวันไปในทิศทางที่ดีขึ้น มีการเข้าวัดทำบุญและร่วมกิจกรรมทางศาสนามากขึ้น เกิดความตระหนักในการรักษาศีล 5 มากขึ้น การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้มีผลต่อคนในครอบครัวและคนรอบข้าง นอกจากนี้โครงการยังมีประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม เห็นได้จากเมื่อเริ่มต้นโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ในปี พ.ศ. 2557 (<https://www.sila5.com/>, 10 กรกฎาคม 2559) พบว่าสถิติอาชญากรรมทั่วประเทศลดลงอย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการประทุษร้ายต่อร่างกายและทรัพย์สิน โดยในปี 2556 มี 4,744 คดี ปี 2557 มี 4,148 คดี ปี 2558 มี 3,875



คดี ในส่วนของจังหวัดเลยก็พบว่าสถิติคดีอาชญากรรมลดลงไปในทิศทางเดียวกัน คือ ในปี 2556 มี 208 คดี ปี 2557 มี 192 คดี ปี 2558 มี 178 คดี (สำนักงานตำรวจแห่งชาติ, 2559) แสดงให้เห็นว่าโครงการน่าจะมีส่วนช่วยให้ปัญหาอาชญากรรมในสังคมลดลงด้วยเช่นเดียวกัน

ในการวิจัยผลสัมฤทธิ์โครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ของผู้เข้าร่วมโครงการในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเลย โดยใช้การประเมินแบบ CIPP Model ข้อมูลผลสัมฤทธิ์ที่ได้ทั้ง 4 ด้านในเบื้องต้น ทำให้เห็นถึงบริบทด้านต่างๆของการดำเนินโครงการได้เป็นอย่างดี ทั้งในด้านความเหมาะสม ความพร้อมในการดำเนินโครงการ การติดตามประเมินผลและความต่อเนื่องของกิจกรรม รวมทั้งเห็นถึงผลสัมฤทธิ์ที่ได้จากการเข้าร่วมโครงการของประชาชนในชุมชนได้อย่างชัดเจน

### สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การวิจัยผลสัมฤทธิ์โครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ของผู้เข้าร่วมโครงการ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเลย โดยใช้การประเมินผลแบบ CIPP Model ได้ผลสรุปดังนี้

ผลสัมฤทธิ์ในด้านบริบท พบว่าโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 มีส่วนช่วยในการสร้างคุณลักษณะที่ดี ด้านความประพฤติ มีระเบียบวินัยและค่านิยมที่พึงประสงค์ ให้แก่ประชาชนผู้เข้าร่วมโครงการ ตามหลักการ วัตถุประสงค์และเป้าหมายของโครงการ ว่ามีความเหมาะสมและสอดคล้องกัน ในการกำหนดเป้าหมาย วิธีการดำเนินการ ระยะเวลาดำเนินการ การปฏิบัติงานได้จริง การจัดบรรยากาศในการดำเนินงานเหมาะสม และสอดคล้องกับการดำเนินโครงการ ในการประสานงานระหว่างบุคลากร ทำให้เกิดความร่วมมือในการปฏิบัติงานโครงการได้อย่างเหมาะสม จากพื้นฐานการดำรงชีวิตที่มีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาของประชาชนในพื้นที่ พบว่าเมื่อมีกิจกรรมหรือโครงการใดๆที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ก็จะได้รับความร่วมมืออย่างดียิ่งจากคนในชุมชน กล่าวได้ว่าประชาชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเลย มีความพร้อมเป็นอย่างดีในการเข้าร่วมโครงการและรูปแบบโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ก็เหมาะสมกับชุมชนเช่นเดียวกัน

ผลสัมฤทธิ์ด้านปัจจัยเบื้องต้น พบว่าในการดำเนินโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 อำเภอเมือง จังหวัดเลย มีความเหมาะสมและเพียงพอต่อการดำเนินโครงการ โดยจะเห็นได้ว่าการตอบรับจากทุกภาคส่วนของสังคม เริ่มจากคณะสงฆ์ผู้ขับเคลื่อนโครงการ มีการสนับสนุนและได้รับการประสานความร่วมมือจากภาครัฐและเอกชน นอกจากนี้ยังได้รับการเอื้อเฟื้อสถานที่ในการจัดกิจกรรมอันเนื่องด้วยโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 นั่นคือ วัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเลย ทุกวัดต่างก็ยินดีให้ใช้สถานที่ในการดำเนินโครงการ ส่วนวิทยากรของโครงการซึ่งเป็นพระสงฆ์ที่มีความรู้และความสามารถเหมาะสม สิ่งสำคัญอีกประการ คือ ประชาชนในเขตอำเภอเมืองที่สมัครเข้าร่วมโครงการด้วยความสมัครใจ ส่งผลให้เกิดผลสัมฤทธิ์ด้านปัจจัยเบื้องต้นที่สำคัญของโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5

ผลสัมฤทธิ์ด้านกระบวนการดำเนินงาน พบว่าคณะทำงานมีความชัดเจนในการจัดกรอบแนวคิดและกำหนดจุดพัฒนาตามสภาพปัญหา รวมทั้งมีการประชุมและวางแผนการดำเนินโครงการ การปฏิบัติงาน ให้เป็นไปตามกำหนดของระยะเวลาของการดำเนินกิจกรรมที่กำหนดไว้ในโครงการตามขั้นตอนทุกกิจกรรม โดยความร่วมมือของคณะทำงานและผู้ที่เกี่ยวข้อง มี





คณะทำงานโครงการนิเทศติดตาม กำกับการดำเนินโครงการในแต่ละขั้นตอนที่กำหนด ทุกระยะ การประเมินผลระหว่างการทำงาน การประเมินผลการดำเนินโครงการ การวิเคราะห์ และนำผลการประเมินมาพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนการสรุปรายงานผลการปฏิบัติงานในรอบปี ตามแผนงานที่วางเอาไว้ แสดงผลออกมาในทางปฏิบัติของผู้เข้าร่วมโครงการในทิศทางที่ดี

ผลสัมฤทธิ์ด้านผลผลิต ประจักษ์ว่าสิ่งที่ประชาชนได้รับจากการเข้าร่วมโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ผู้เข้าร่วมโครงการสามารถเปลี่ยนแปลงชีวิตไปในทางที่ดีขึ้น มีความเข้าใจ มีความตระหนักและระมัดระวังในการรักษาศีล 5 มากขึ้น มีกำลังใจในการทำความดี รวมทั้งสามารถที่จะทำความดีอย่างอื่นได้ง่ายขึ้นจากการเริ่มต้นที่รักษาศีล 5 นอกจากนี้ยังพบว่าจากจุดเริ่มต้นของผู้เข้าร่วมโครงการในการเปลี่ยนแปลงตัวเองไปในทางที่ดี นำพาการเปลี่ยนแปลงที่ดีนั้นไปสู่ครอบครัว ช่างให้ดีขึ้นไปด้วย รวมทั้งส่งผลโดยตรงต่อสังคมที่ชัดเจนมากโดยเฉพาะปัญหาสังคมที่เกิดจากการทำผิดศีล 5 ก็ลดลงเช่นเดียวกัน

จากการศึกษาผลสัมฤทธิ์ของโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 กรณีศึกษาอำเภอเมือง จังหวัดเลย ทั้ง 4 ด้านตามการประเมินโครงการแบบ CIPP Model กล่าวได้ว่า ผลสัมฤทธิ์ที่ปรากฏจากการเข้าร่วมโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ช่วยทำให้ผู้เข้าร่วมโครงการมีการพัฒนานิสัยที่ดีขึ้นในหลายด้าน เช่น ตระหนักและใส่ใจในการรักษาศีล 5 การทำบุญมากขึ้น สนใจการฟังธรรมและนั่งสมาธิ รักความสะอาด เป็นระเบียบ มีการมองความดีซึ่งกันและกัน การพูดจาไพเราะ ผลสัมฤทธิ์ที่เกิดขึ้นยังส่งผลให้ครอบครัวของผู้เข้าร่วมโครงการมีความอบอุ่น มีความรักและเข้าใจกันมากขึ้น รวมทั้งเกิดการบำเพ็ญประโยชน์ต่อส่วนรวม โดยการเริ่มต้นฝึกฝนอบรมตนเองก่อน เกิดความร่วมมือที่ดีต่อกันของคนในชุมชน นอกจากนี้ผลจากการดำเนินโครงการยังช่วยให้เยาวชนห่างไกลจากยาเสพติดและอบายมุขต่างๆ ซึ่งผลสัมฤทธิ์ของการดำเนินโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ยังเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการสร้างความสงบสุข ความมั่นคงเข้มแข็งให้กับชุมชน ให้ปลอดภัยจากปัญหาอาชญากรรมต่างๆ สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ของท่านพระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตโต) และพระราชวรมนี(ประยูร ธมฺมจิตโต) ทั้งสองท่านได้เสนอแนวคิดของการพัฒนาที่ยั่งยืนตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาว่า ศีล คือส่วนหนึ่งส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ในสังคม การพัฒนาของสังคมในปัจจุบันไม่ว่าจะเป็นด้านอุตสาหกรรม ด้านเทคโนโลยีทุกประเภท ถ้าคนในสังคมนั้นไม่มีศีล 5 เป็นจุดเริ่มต้น ผลที่จะตามมาจากการพัฒนา คือ เราจะได้คนเก่งแต่คอร์รัปชั่น ได้คนเก่งแต่โกหกหลอกลวง หรือได้คนเก่งแต่ขาดสติจากการเสพสิ่งมีนเมา แนวทางการแก้ปัญหาสังคมด้วย ศีล 5 จึงเป็นอีกแนวทางที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่งในการที่จะช่วยบรรเทาปัญหาสังคมในปัจจุบันและส่งผลให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนสืบไป(พระราชวรมนี,2542)

นอกจากผลสรุปของการศึกษาดังกล่าวข้างต้น ผู้ศึกษามีข้อสังเกตเพิ่มเติมจากการศึกษาในครั้งนี้ว่า โครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 เป็นโครงการที่ดี โดยจากผลสัมฤทธิ์ของผู้เข้าร่วมโครงการ พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตไปในทิศทางที่ดีขึ้นและสังคมโดยรวมก็ดีขึ้นเช่นเดียวกัน แต่ในส่วนของผู้ที่ไม่ได้เข้าร่วมโครงการ ก็ยังไม่อาจที่จะสรุปได้ว่า ถึงแม้จะไม่ได้เข้าร่วมโครงการก็ไม่ว่าจะเปลี่ยนแปลงชีวิตตัวเองและครอบครัวไปในทิศทางที่ดีขึ้นได้ เพราะการดำเนินชีวิตของแต่ละคนในสังคมปัจจุบัน มีบริบทที่แตกต่างกัน แม้ไม่ได้เข้าร่วมโครงการก็อาจจะ



ใช้แนวทางอื่นในการดำรงตนให้เป็นคนดีของสังคมได้เช่นเดียวกัน ดังนั้นหากการเข้าร่วมโครงการแล้วสามารถปรับเปลี่ยนชีวิตให้ดีขึ้นและสามารถช่วยแก้ไขปัญหาด้านสังคมได้จริง ก็สมควรอย่างยิ่งในการที่ภาครัฐและเอกชนควรร่วมมือกันในการสนับสนุนให้โครงการมีความยั่งยืน มีการเชิญชวนให้เข้าร่วมโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 มากขึ้นสำหรับผู้ที่ยังไม่เคยเข้าร่วม และในส่วนของผู้ที่เข้าร่วมโครงการอยู่แล้วก็ควรสนับสนุนให้มีการปฏิบัติตามแนวทางของศีล 5 ให้ดียิ่งขึ้นไป จากการศึกษาในครั้งนี้ ผู้ศึกษาหวังเป็นอย่างยิ่งในการที่จะเห็นสังคมไทยในปัจจุบันและอนาคต เป็นสังคมที่น่าอยู่ ปราศจากปัญหาอาชญากรรมต่างๆ เป็นสังคมที่ผู้คนมีศีลธรรมประจำใจ มีแต่ความสุขและความสงบสืบไป

### ข้อเสนอแนะ

- 1) ควรมีการประชาสัมพันธ์โครงการจากผู้นำชุมชนภายในหมู่บ้านโดยใช้เสียงตามสาย และผู้นำชุมชนควรเข้ามาอบรมเป็นแกนนำก่อน แล้วค่อยขยายผลต่อไปให้กับสมาชิกในชุมชน
- 2) โครงการนี้เป็นโครงการที่ดี ควรมีกิจกรรมพัฒนาต่อยอดเพื่อให้มีกิจกรรมที่ต่อเนื่องจากการเข้าร่วมโครงการ

### บรรณานุกรม

- โครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ในปี พ.ศ. 2557. [ออนไลน์]. (2559, กรกฎาคม 10) เข้าถึงได้จาก <https://www.sila5.com/detail/index>.
- ทวีป ศิริรัตน์. (2554). การวางแผนพัฒนาและการประเมินโครงการ. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- พระธรรมปิฎก(ประยุทธิ์ ปยุตโต). (2540). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์(ชำระเพิ่มเติม ช่วงที่ 1). พิมพ์ครั้งที่ 11, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระราชวรมนี(ประยูร ธมมจิตโต). (2542, มีนาคม – มิถุนายน). “การเสวนาทางวิชาการ เรื่อง การศึกษาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนตามแนวคิดเชิงพุทธศาสตร์,” วารสารครุศาสตร์ ปีที่ 27 ฉบับที่ 3. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2557). คู่มือดำเนินโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมการศาสนา.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2558). ข่าวสารประชาสัมพันธ์ สถิติผู้เข้าร่วมโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จังหวัดเลย.
- สำนักงานตำรวจแห่งชาติ. (2559). สถิติการรับแจ้งเหตุอาชญากรรม. กรุงเทพฯ : ระบบสารสนเทศ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ
- สำนักวิจัยสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. (2540). การสำรวจความรู้ความเข้าใจและการปฏิบัติธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา ของเยาวชนไทยที่กำลังศึกษาอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.